

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 28 februari 1922 kl. 4 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion angående beredande åt vissa från småskoleseminarier utexaminerade lärarinnor av behörighet att undervisa i den egentliga folkskolan.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 33, har herr Pers hemställt, att riksdagen måtte besluta underdånig skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning angående lämpligaste sättet att genom tvåårig ytterligare utbildning bereda från småskoleseminarier utexaminerade lärarinnor, som en tid tjänstgjort i små- eller folkskola, full kompetens att undervisa i den egentliga folkskolan.

Motionen.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen från skolöverstyrelsen, och är detta såsom bilaga fogat vid utskottets utlåtande.

Yttrande av skolöverstyrelsen.

Även utskottet behjärtar motionens syfte att bereda begåvade och förtjänta småskollärarinnor möjlighet att utbilda sig för vinnande av behörighet att anställas såsom ordinarie folkskollärarinnor och att därigenom giva folkskolan ett tillskott av lärarkrafter, som med hänsyn till rådande folkskollärarbrist helt visst vore väl behöfligt. Belysande i sistnämnda hänseende är den redogörelse rörande lärarbristens omfattning som lämnats i bilagan åttonde huvudtiteln sid. 498 ff. vid 1921 års riksdag. Av denna redogörelse framgår, att den 1 maj 1920 antalet vakanta tjänster

Utskottet.

i den egentliga folkskolan uppgick till 1,103 eller mer än 11 % av totala antalet tjänster. Å nämnda 1,103 vakanta tjänster vikarierade endast 239 lärarkrafter med formellt full kompetens. Av vikarierna utan dylik kompetens voro 557 småskollärare (lärarinnor). Vikariaten för tjänstlediga lärare utgjorde vid samma tid 724, tillgängliga fullt kompetenta vikarier funnos till ett antal av 410; av övriga vikarier voro 154 småskollärare (lärarinnor).

Såsom av skolöverstyrelsens yttrande i ärendet framgår, har överstyrelsen redan spörsmålet om småskollärarinnornas fortsatta seminarieutbildning under omprövning och ärnar, så snart tillräcklig erfarenhet av den nyligen inledda ombildningen av småskoleseminarierna vunnits, upptaga den i motionen avhandlade frågan till slutgiltig prövning.

Vid sådant förhållande lärar någon riksdagens skrivelse i ämnet icke erfordras.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 28 februari 1922.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar Borell, Pauli, Johansson i Östersund, Andersson i Myggenäs, Strutz och Vrang samt fröken Hesselgren.

Till Första kammarens första tillfälliga utskott.

Genom nådigt beslut den 10 februari 1922 har Skolöverstyrelsen anbefallts att till Kungl. Maj:t inkomma med av första kammarens första tillfälliga utskott begärt yttrande över motion av herr Pers (nr 33) angående beredande åt vissa från småskoleseminarier utexaminerade lärarinnor av behörighet att undervisa i den egentliga folkskolan. I anledning härav får Överstyrelsen anföra följande.

Frågan om småskollärarynnornas fortsatta utbildning för vinnande av kompetens för tjänst i den egentliga folkskolan behandlades av folkundervisningskommittén i dess den 20 december 1911 avgivna betänkande angående folkskoleseminarierna (band 1), som i denna fråga framlade utredning och avgav förslag till föreskrifter angående särskild kurs för sådan utbildning.

Kommittén påvisade, att frågan om småskollärarynnornas utbildning till folkskollärarynnor gång efter annan varit föremål för behandling i intresserade kretsar. Så hade år 1903 av Sveriges allmänna folkskollärarynnors centralstyrelse till föreningens kretsar utsänts en rundfråga berörande denna angelägenhet. Då emellertid kretsföreningarnas uttalanden rätt mycket divergerade, beslöt centralstyrelsen låta ärendet vila i avvaktan på en eftersträvd reform av folkskoleseminarierna. I underdånig petition år 1906 angående förbättrande av folkskollärarynnutbildningen uttalade sig nämnda centralstyrelse jämväl om möjligheten för småskollärarynnorna att genom vidare utbildning vinna kompetens som folkskollärare.

I bägge dessa fall tänktes frågan kunna lösas på så sätt, att småskollärarynnor, som önskade utbildning till folkskollärare, skulle kunna under vissa villkor vinna inträde i andra klassen av folkskoleseminarium. En principiellt annan väg för frågans lösning föreslogs vid folkskoleseminariernas lärarmöte i Karlskrona 1905 av rektor Fr. Lundgren. Enligt hans plan borde särskild kurs anordnas för de småskollärarynnor, som önskade vinna folkskollärarynnkompetens. Han påyrkade för detta ändamål ett särskilt försöksseminarium med tvåårig kurs, där småskollärarynnor, som genomgått tvåårigt småskoleseminarium och därefter tjänstgjort vid småskola eller mindre folkskola under minst fem år, kunde vinna inträde och efter avlagd examen äga behörighet till ordinarie tjänst vid folkskola. Samma tanke låg till grund för den i andra kammaren vid 1911 års riksdag av kontraktsprosten Ch. Meurling väckta motionen, vari hemställdes om underdånig skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta plan för ett tvåårigt folkskoleseminarium, där småskollärarynnor, som med goda vitsord tjänstgjort minst två år vid småskola, mindre folkskola eller folkskola, skulle äga rätt att vinna inträde och efter godkänd examen vinna behörighet att anställas som lärare vid folkskola. Det tillfälliga utskott, som behandlade motionen, instämde i syftet om särskild folkskoleseminarietkurs för småskollärarynnor, som önskade utbildning till folkskollärare, men kunde ej obetingat ansluta sig till motionärens mening, att kursen borde vara tvåårig, något som enligt utskottets mening icke utan närmare utredning kunde avgöras. Kammarerna beslöt i enlighet med utskottets förslag, att, enär ifrågavarande spörsmål vore föremål för övervägande inom folkundervisningskommittén, motionen icke skulle föranleda någon åtgärd.

Folkundervisningskommittén anslöt sig i sin utredning till principen om särskild folkskoleseminarietkurs för småskollärarynnor, som önska fortsatt utbildning för

vinnande av behörighet till folkskollärartjänst. Tanken att bereda förtjänta småskollärarinnor inträde i folkskoleseminariets vare sig andra eller tredje klass, låt vara med vissa villkor, ogillades av kommittén. Kommittén uttalade sig mot varje tanke på att folkskoleseminarierna i något avseende skulle få karaktär av överbbyggnad på småskoleseminarierna, enär därigenom den nödvändiga enhetligheten i folkskoleseminariernas arbetsplan kunde äventyras och ett fullt utnyttjande av arbetstiden försvåras och sålunda folkskollärarbildningen försvagas. Kommittén betonade därjämte, att de särskilda kurser, som kommittén föreslog i syfte att bereda småskollärarinnorna möjlighet till fortsatt utbildning för vinnande av folkskollärarkompetens, icke innebure en allmän organisatorisk anordning utan vore att betrakta såsom en av förhållandena påkallad undantagsåtgärd. Kommittén byggde ej heller de föreslagna särskilda kurserna för småskollärarinnor omedelbart på småskoleseminariets utbildning utan fordrade för inträde i kursen vissa genom inträdesprov ådagalagda kunskaper och färdigheter. Dessa inträdesfordringar skulle emellertid icke jämnställas med kursen för någon eller några klasser av det fyrråriga folkskoleseminariet utan anordnas med väsentlig hänsyn till av kommittén framställda synpunkter för lärarinnornas förberedelser till kursen, liksom också den särskilda kursen icke borde anordnas såsom parallellkurs med några klasser i det fyrråriga folkskoleseminariet utan vara en helt och hållet särskild kurs med egen undervisningsplan. Härigenom kunde kursen bättre anpassas efter de inträdesökandes förutsättningar och omsorgsfullare tillgodose den praktiska utbildningens intressen.

Folkundervisningskommitténs utredning utmynnade sålunda, såsom redan nämnts, i förslaget om särskild folkskoleseminariekurs för småskollärarinnor, som ville vinna behörighet som folkskollärare. Men kommittén kom till den bestämda uppfattningen, att en tvåårig kurs vore otillräcklig. Till och med under förutsättning av genomgången tvåårig småskoleseminariekurs fann kommittén en tvåårig fortsatt utbildningskurs icke tillfyllest att ge en utbildning, som fullt kunde motsvara utbildningen vid det fyrråriga folkskoleseminariet. Dels vore inträdesfordringarna till småskoleseminarierna växlande och ej i lag bestämda och i varje fall lägre än vid folkskoleseminarium till och med enligt dess då gällande inträdesfordringar, och dels vore småskoleseminarierna alltför svagt utrustade med yttre hjälpmedel för undervisningen, och dessa seminariers lärokurs sträckte sig i flertalet ämnen föga utöver de för folkskoleseminarierna gällande inträdesfordringarna. För övrigt hade småskollärarinnor, som sökt inträde vid folkskoleseminarierna, ej ens vid inträdesprövning till folkskoleseminariets första klass ådagalagt någon avgjord överlägsenhet över andra inträdessökande. Det vid Ateneum i Stockholm upprättade och examensrätt tillerkända folkskoleseminariet byggde sin undervisning på förut av eleverna genomgången kurs vid småskoleseminarium, men dess lärokurs vore treårig och mottoge efter prövning småskollärarinnor, som haft anställning i småskola, dock med befrielse från inträdesprövning för dem, som genomgått tvåårigt småskoleseminarium med vitsordet med beröm godkänd eller därutöver. Slutligen befarade kommittén, att en tvåårig folkskoleseminariekurs avsedd för småskollärarinnor skulle kunna åstadkomma en icke önskvärd klyvning av folkskollärarkåren i en grupp med bättre, det vill säga fyrrårig, vid folkskoleseminarium vunnen utbildning och en med sämre utbildning, det vill säga tvåårig småskoleseminariekurs med därpå efter någon tids tjänstgöring vid småskola följande tvåårig särskild

folkskoleseminarietkurs. Möjligheten eller till och med rimligheten av en sådan klyvning synes ha föresvävat såväl rektor Lundgren i hans förutberörda framställning till 1905 års seminarieläramöte som ock kontraktsprosten Meurling i hans motion till 1911 års riksdag, i det att bägge dessa framställningar förmenade, att särskilt för landsbygdens behov en dylik tvåårig kurs borde inrättas.

Kommittén föreslog på dessa grunder, att treårig särskild folkskoleseminarietkurs måtte inrättas för småskollärarinnor, som önskade vinna behörighet till folkskollärartjänst. I sådant fall behöfde enligt kommitténs mening inga villkor fästas vid det av inträdessökande småskollärarinna genomgångna småskoleseminariets beskaffenhet eller vid beskaffenheten av där erhållna betyg. Inträdesprövning fann dock kommittén nödvändig för vid den treåriga kursen inträdessökande småskollärarinna. Fordringarna vid denna prövning borde dock ställas så, att de studier, som förberedelsen måste medföra, kunde utföras av lärarinnan på egen hand och utan att hon behöfde lämna sin skoltjänst. Det vore också önskligt, att fordringarna ställdes så, att dessa studier vore av värde för lärarinnan personligen och för hennes arbete som småskollärarinna, så att de, även om hon icke vunno inträde i kursen, dock ej innebure en förspild möda. Kommittén ansåg ock att genom sådant förberedelsearbete komme en spontan gallring att ske bland inträdessökande, i det att endast de småskollärarinnor, som ägde verklig lust och begåvning för studier, komme att eftersträva den fortsatta utbildningen.

Angående antalet av och platsen för sådan treårig kurs för småskollärarinnors fortsatta utbildning för vinnande av behörighet till folkskollärartjänst, föreslog folkundervisningskommittén följande. Kalmar och Skara seminarier skulle förändras till att omfatta en treårig kurs jämte en ettårig kurs för kvinnliga studenter. På lämplig plats i Norrland skulle uppföras lokaler för ett kvinnligt seminarium, omfattande ett fyrrårigt enkelseminarium jämte ett treårigt. I mellersta eller södra Sverige skulle inrättas ett kvinnligt dubbelseminarium, som kunde ordnas antingen som ett treårigt dubbelseminarium eller som ett fyrrårigt enkelseminarium jämte ett treårigt.

I de yttranden som av myndigheterna på grund av nådig remiss avgåvos angående folkundervisningskommitténs betänkande tillvann sig förslaget om särskild treårig kurs för småskollärarinnor nästan enhällig anslutning. Från flera håll påyrkades emellertid, att icke så många sådana kurser som kommittén tänkt sig borde upprättas. Stockholms konsistorium framhöll särskilt, att anordnande av särskild kurs för småskollärarinnor borde upptagas till förnyad prövning i samband med den stora frågan om småskolepersonalens utbildning.

I den av folkundervisningskommitténs ovannämnda betänkande angående folkskoleseminarierna föranledda nådiga propositionen till riksdagen den 4 april 1913 (nr 205) angående ökat anslag till folkskoleseminarierna m. m. berördes jämväl kommitténs förslag om särskilda kurser för småskollärarinnor m. fl. Därvid uttalade departementschefen, utan att i detta hänseende påyrka någon åtgärd, att det givetvis vore rådligast att med en viss varsamhet pröva sig fram för att finna, i vad mån det behov, som dessa kurser skulle tillgodose, vore för handen, och i vad mån den tänkta anordningen vore för ändamålet lämplig, samt erinrade därom, att även kommittén velat hava upprättandet av dessa kurser betraktat som ett försök, vars värde först genom vunnen erfarenhet kunde avgöras.

Folkskolöverstyrelsen, som trädde i verksamhet från och med år 1914, har

alltifrån sin tillkomst haft uppmärksamheten riktad på förevarande fråga. I nådig remiss den 14 februari 1914 anbefalldes Folkskolöverstyrelsen att avgiva underdånigt utlåtande över folkundervisningskommitténs i dess betänkande över folkskoleseminarierna framställda förslag till stadga och undervisningsplan för folkskoleseminarierna och den av inom Kungl. Ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga utförda överarbetningen av nämnda förslag till stadga och undervisningsplan för dessa seminarier. I det underdåniga utlåtande, som Folkskolöverstyrelsen i anledning härav avgav den 22 juni 1914 anhöll Överstyrelsen, att framedes få avgiva underdånigt utlåtande rörande de framlagda förslagen till särskilda föreskrifter för ettåriga och treåriga seminariekurser. Angående de ettåriga kurserna avgav Överstyrelsen sådant utlåtande i underdånig skrivelse den 3 juni 1916, och nådig kungörelse med föreskrifter härom utfärdades den 14 juli 1916.

Frågan om de treåriga kurserna för småskollärarinnornas fortsatta utbildning befanns emellertid vara av synnerligen komplicerad natur och kunde icke medgiva en omedelbar lösning i anslutning till kommitténs förslag. Ofta har denna fråga varit föremål för övervägande såväl inom Folkskolöverstyrelsen som sedermera inom Skolöverstyrelsens folkskolavdelning. Det har emellertid befunnits nödvändigt att söka finna en lösning av frågan om reformering av småskoleseminarierna, innan ifrågavarande angelägenhet kunde företagas till lösning. Frågan om reform av småskollärarytbildningen hade ej legat inom ramen av folkundervisningskommitténs uppdrag och hade ej heller av kommittén berörts annat än i förbigående och i den mån småskoleseminariernas bildningsuppgift även kunde anses tillhöra folkskoleseminariernas ändamål. Denna fråga var således i det hela fullkomligt outredd. Åtskilliga förarbeten måste sålunda utföras och yttranden inhämtas från alla vederbörande, bland dem landstingen, domkapitlen, statens folkskolinspektörer, seminariestyrelser m. fl., innan definitivt förslag till omorganisation av småskoleseminarierna kunde framläggas.

Sedan dessa förarbeten slutförts kunde Överstyrelsen i underdånig skrivelse den 28 december 1918 framlägga utredning och förslag angående de huvudsakliga riktlinjer, vilka syntes Överstyrelsen böra ligga till grund för småskoleseminariernas omorganisation.

I anledning av detta förslag avlät Kungl. Maj:t den 11 mars 1919 nådig proposition (nr 363) till riksdagen angående understöd av småskoleseminarierna m. m. Departementschefen yttrade därvid bland annat, att sedan den reformering av folkskoleseminarierna, som beslöts av 1913 års riksdag, genom 1918 års riksdags beslut angående lönereglering för lärarpersonalen vid dessa seminarier blivit i det närmaste fullt genomförd, syntes en motsvarande ombildning av småskoleseminarierna vara en bjudande nödvändighet. Genom den nu föreslagna reformen komme småskoleseminarieelevernas såväl allmänbildning som psykologiska och pedagogiska insikter samt praktiska duglighet i utövningen av lärarkallet att väsentligen ökas. Om detta förslag rörande landstingsseminarierna vunno bifall, yttrade han längre fram i sin framställning, komme hela frågan om småskollärarytbildningen i ett nytt läge.

Propositionen vann i det väsentliga riksdagens bifall, och den 31 december 1919 stadfästade Kungl. Maj:t nu gällande stadga för av landsting och stad som ej deltagar i landsting inrättade småskoleseminarier. Samma dag utfärdades nådig

kungörelse angående avlönande av lärarna vid dessa småskoleseminarier och om statsbidrag till sådana seminarier.

Genom den sålunda vidtagna ombildningen av småskoleseminarierna har otvivelaktigt en utvidgning och fördjupning av småskollärrarinneutbildningen begynt. Lärokursen är nu över allt tvåårig och till sitt innehåll väsentligt vidgad och bestämt inriktad mot seminariets bildningsmål. Inträdesåldern är höjd, så att småskollärexamen nu kan avläggas tidigast vid 20 års ålder, och inträdesfordringarna äro väsentligt ökade. Läsåret är förlängt till minst 38 veckor. Seminarierna stå under överinseende av Skolöverstyrelsen och en av Skolöverstyrelsen utsedd inspektor.

Den viktiga frågan om undervisningsplan för de sålunda reformerade småskoleseminarierna är tills vidare löst genom en provisorisk undervisningsplan, som enligt den 25 maj 1920 givet nådigt bemyndigande utfärdades av Överstyrelsen den 30 juli 1920. Med hänsyn till den omläggning av arbetet vid småskoleseminarierna, som den nya organisationen måste medföra, och det övergångsskede vari sålunda verksamheten vid dessa läroanstalter för närvarande befinner sig, har det nämligen synts önskvärt, såväl att verksamheten vid seminarierna under tiden för deras omorganisation kunde vinna något större stadga som ock att den föreliggande planen finge under någon tid prövas, innan slutgiltig undervisningsplan utfärdas. Den sålunda utfärdade provisoriska undervisningsplanen är avsedd att gälla tills vidare under två år från och med höstterminen 1920.

Det synes uppenbart, att frågan om småskollärrarinnors utbildning för tjänstgöring i folkskolan genom den sålunda inledda reformen av småskollärrarutbildningen kommit till en viss grad i annat läge än det, som förelåg, då folkundervisningskommittén avgav sitt ovannämnda förslag om treårig folkskoleseminariekurs. Överstyrelsen har ock haft tillfälle att giva uttryck åt sin uppfattning härutinnan, bland annat, i sitt den 31 december 1919 avgivna underdåniga utlåtande angående av småskoleseminariets i Hagaström dåvarande ägare och föreståndare J. B. Wockatz gjort erbjudande om överlåtande till staten av detta seminarium. Överstyrelsen yttrade i detta sitt utlåtande, att den funne övertagandet av Hagaströms seminarium för staten förmånligt bland annat även av det skäl, att seminariet, såsom Wockatz i skrivelser den 24 april och den 11 oktober 1919 antytt, skulle kunna förvandlas till ett seminarium för fortsatt utbildning av lärarinnor med småskollärarkompetens. Överstyrelsen yttrade därvid bland annat, att sedan småskoleseminarierna nu utvidgats till att omfatta tvåårig kurs och sedan den genom 1919 års riksdags beslut genomförda omorganisationen av småskoleseminarierna fått verka någon tid, spörsmålet om småskollärrarinnornas fortsatta seminarieutbildning torde komma i ett annat läge och kräva sin lösning. Det torde, yttrade Överstyrelsen vidare, icke vara osannolikt, att en närmare utredning då kunde giva vid handen, att den fortsatta utbildningen må kunna inskränkas till två år, och seminariet i Hagaström skulle med avseende på läge och byggnadernas anordning m. m. mycket väl lämpa sig till en läroanstalt för småskollärrarinnors fortsatta seminarieutbildning.

Jämväl i samband med den utredning, som på grund av riksdagens underdåniga skrivelse den 15 juni 1917, angående vidtagande av vissa åtgärder för folkundervisningens befrämjande blivit Överstyrelsen anbefalld, en utredning som innefattar bland annat frågan om behovet av lärarkrafter för folk- och småskolor och

som för närvarande närmast är anförtrodd åt särskilt tillkallad sakkunnig, har frågan om småskollärarynnornas utbildning till folkskollärarynnor upptagits till övervägande.

Överstyrelsen behjärtar livligt motionärens syfte att bereda begåvade och förtjänta småskollärarynnor möjlighet att på lämpligaste sätt utbilda sig för undervisning i folkskolan och därmed åt folkskolan förvärva det värdefulla tillskott av lärarkrafter, som otvivelaktigt på denna väg står att vinna. Överstyrelsen har också alltfört sin uppmärksamhet riktad på den i förevarande riksdagsmotion omhandlade frågan. Det synes emellertid uppenbart, att densamma framför allt står i nära samband med småskoleseminariereformens fortgång och gynnsamma utveckling. Om ock åtskilliga omständigheter synas tala i den riktning som motionären åsyftar, nämligen att försök borde göras med en tvåårig utbildningskurs, och om det redan nu kan sägas, att de förutsättningar beträffande småskollärarynnornas fortsatta utbildning, från vilka folkundervisningskommittén utgick vid sitt förslag om en treårig kurs, nu mera icke i samma grad äro för handen, synes det likväl vara tydligt, att tillräckliga erfarenheter ännu icke kunna vara vunna angående resultatet av den genom 1919 års riksdags beslut och 1920 års provisoriska undervisningsplan inledda ombildningen, av småskoleseminarierna och angående soliditeten av den grundval, som därigenom kan anses vara lagd för den av motionären ifrågasatta tvååriga kursen. Överstyrelsen har emellertid frågan under omprövning och ärnar, så snart tillräcklig erfarenhet i nämnda hänseenden föreligger, upptaga densamma till slutgiltig prövning.

Beträffande den föreliggande motionen synes det alltså Överstyrelsen icke vara önskvärt, att ett bestämt uttalande nu göres för den ena eller andra anordningen av den åsyftade utbildningskursen för småskollärarynnor, som önska vinna kompetens för folkskollärarynnstjänst, men givetvis har Överstyrelsen ingenting att invända mot begäran om utredning av frågan, ehuru, såsom framgår av det ovan sagda, sådan utredning redan pågår inom Överstyrelsen.

Stockholm den 17 februari 1922.

K. A. Westling.

Aug. Falk.

Axel Berlin.